

Bedreigingen van journalisten: een dreigend klimaat

Dr. M.W.A. Odekerken, MSc & MA onderzoeker Verwey-Jonker Instituut

In het rapport 'Een dreigend klimaat' van dr. M.W.A. Odekerken en professor dr. A.F.M. Brenninkmeijer wordt verslag gedaan van een praktijkgericht onderzoek naar bedreigingen van Nederlandse journalisten¹. Hieruit is gebleken dat het klimaat waarin journalisten in Nederland werken dreigend is geworden. Waar Odekerken & Bovenkerk (2009) eerder nog constateerden dat de bedreigingen het werk van journalisten in de wijk niet onmogelijk maakten, is dit nu anders. Journalisten ervaren verschillende vormen van bedreigingen (o.a. fysieke, social media en juridische) en de intensiteit ervan is toegenomen. Zowel in Nederland als in het buitenland krijgen ze te maken met serieuze bedreigingen, ook van hogerhand (overheid en politiek) en soms hebben de bedreigingen een georganiseerd karakter. Dit heeft een grote impact op hun mentaliteit en hun manier van werken: ze worden terughoudender en angstiger en mijden bepaalde locaties, situaties en onderwerpen. Voor sommigen wordt zelfcensuur een bron van bescherming. De bedreigingen vormen een actueel en reëel gevaar voor de persvrijheid.

Gezien de huidige omstandigheden waaronder journalisten hun werk uitoefenen, is het belangrijk dat journalisten beter beschermd worden. Niet alleen voor het waarborgen van hun eigen veiligheid, maar bovenal vervult een onafhankelijke journalistiek een onmisbare rol in onze democratische rechtsstaat. Onze democratische rechtsstaat is afhankelijk van het functioneren van de journalistiek en de media. Journalisten dienen hun werk ongehinderd te kunnen uitvoeren. Iedere bedreiging van journalisten is volstrekt onaanvaardbaar.

De bescherming van journalisten is (nog) ontoereikend. De bedreigingen tegen journalisten worden niet geregistreerd. Het is zorgelijk dat er angst heerst rondom het doen van aangifte; journalisten zijn bang voor represailles. Bovenal zijn er nog te veel belemmeringen die een efficiënt aangifteproces in de weg staan. Het doen van aangifte is tijdrovend, de straffen zijn minimaal, er wordt geen prioriteit aan de aangifte gegeven en er treden slordigheden bij justitie op. Degenen, die aangifte doen, krijgen veelal geen terugkoppeling of er wordt niet tot vervolging overgegaan. Er zijn ook problemen met de bewijslast en strafbaarheid: onbekende daders zijn lastig op te sporen (door anonieme accounts en servers) en daders zouden zich bewegen langs de randen van de wet (bijvoorbeeld bij bedreigingen via social media).

Wat kan er gedaan worden?

Journalisten vinden dat meer beschermende maatregelen moeten worden getroffen om hun veiligheid te kunnen waarborgen. De overheid heeft met 'Veilige Publieke Taak' gerichte beleidsmaatregelen getroffen voor ambtsdragers en andere mensen met een publieke functie. Een dergelijke aanpak ontbreekt voor de journalistiek en daar moet verandering in komen. Hoewel journalisten vele verschillende rollen en functies in onze samenleving vervullen, kunnen we vaststellen dat veel van hen ook een publieke taak vervullen. Vanwege de zwakke maatschappelijke positie, de veelheid aan zelfstandigen en de diversiteit van de beroepsgroep zal het niet eenvoudig zijn vorm aan die bescherming te geven. Maar gezien het belang van een onafhankelijke journalistiek voor onze samenleving zal dat in de komende jaren wel moeten gebeuren.

Vanuit verschillende instanties is het belangrijk dat journalisten beter beschermd worden, waarbij een geïntegreerde aanpak voorop staat. Het is essentieel dat vanuit de politiek, overheid, justitie en politie een actieve(re) opstelling wordt aangenomen. Vanuit de politiek is reeds een eerste stap gezet door het rapport 'Een dreigend klimaat' op te pakken en hier vervolgens Kamervragen over te stellen² en het organiseren van het rondetafelgesprek over de bedreiging en bescherming van journalisten³. Bovendien is op 30 januari 2018 het wetsvoorstel aangenomen waarin vastgelegd is dat journalisten in strafzaken hun bronnen niet hoeven te onthullen⁴.

De overheid kan het voortouw nemen om een signaal aan de samenleving te geven dat bedreigingen tegen journalisten niet getolereerd worden. Daarbij kan zij een faciliterende rol spelen bij het financieren van acties gericht op de aanpak van bedreigingen:

- Voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek; onder andere met de doelstelling van het opstellen van gericht beleid ter bescherming van journalisten (iedere vorm van bedreiging vergt een andere aanpak waarbij speciale aandacht moet worden besteed aan de complexiteit van de bedreigingen via social media);
- Voor het opstarten van workshops/trainingen voor journalisten en mediaorganisaties (o.a. op het terrein van conflicthantering, beroepsethiek⁵ en het ondersteunen van medewerkers bij bedreigingen);
- Voor het ondersteunen van de opleidingen Journalistiek om het thema bedreigingen en de gevaren voor de persvrijheid onder de aandacht te brengen van toekomstige journalisten en het opnemen van een speciale cursus 'Bedreigingen en conflicthantering' in het curriculum;
- Voor het uitvoeren van de overige afspraken (o.a. geconcretiseerd door de reeds opgestarte Stuurgroep Bedreigingen Nederlandse Journalisten).

Politie en justitie kunnen een voorbeeld nemen aan de *Eenduidige Landelijke Afspraken bij agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak*⁶ (ELA) om de bedreigingen eenduidig, effectief en snel af te handelen. Concreet kan dit door het maken van (1) ketenafspraken zoals het bijhouden van een eenduidige registratie en het aanstellen van een contactfunctionaris (2) opsporingsafspraken zoals een aangifte altijd opnemen (waarbij niet alleen gekeken moet worden naar onrechtmatig gedrag maar ook naar onbehoorlijk gedrag) en (3) vervolgingsafspraken, zoals bijvoorbeeld hoge prioriteit geven aan de vervolging van bedreigingen.

Het is aan journalisten en organisaties om zelf een actieve houding aan te nemen. Bovenal betekent dit dat journalisten in ieder geval altijd de moeite en de tijd dienen te nemen om aangifte te (blijven) doen: daarmee geef je niet alleen de buitenwacht, maar ook de eigen beroepsgroep een duidelijke grens dat bedreigingen niet getolereerd worden. Daarbij is het van belang dat het doen van aangifte vanuit de organisaties wordt gestimuleerd, bijvoorbeeld door het opstellen van een protocol bij bedreigingen. Indien journalisten van organisaties hinder ondervinden bij het aangifteproces kunnen zij een klacht indienen (o.a. bij de Nationale ombudsman).

Tenslotte is het essentieel om zowel binnen de opleidingen Journalistiek alsook binnen de diverse belangenorganisaties de beroepsethiek en -attitude (het tonen van onderling respect naar elkaar) hoog op de agenda te zetten.

¹ Het rapport 'Een dreigend klimaat':

https://www.nvj.nl/system/files_force/bijlages/Een%20dreigend%20klimaat%20Odekerken%20%26%20Brenninkmeijer.pdf?download=1.

² Kamervragen van Kamerlid Sneller (D66) over dreigend geweld tegen journalisten (6 december 2017).

³ Op 6 december 2016 is de motie van Pieter Heerma (CDA) en Mohammed Mohandis (PvdA) over de vraag naar onderzoek naar de toekomst van de onafhankelijke onderzoeksjournalistiek gehonoreerd.

⁴ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/bronbescherming-journalisten-geregeld.

⁵ Met daarin aandacht voor het belang van rechtmatig en behoorlijk gedrag van collega-journalisten en de grenzen van de vrijheid van meningsuiting.

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/convenanten/2007/10/01/eenduidige-landelijke-afspraken-ela/eenduidige-landelijke-afspraken.pdf>.